

УДК 94 (477.54) «1905/1907»

О. К. Малютіна

ХАРКІВСЬКА КАДЕТСЬКА ГАЗЕТА «УТРО» ПРО «ЛЮБОТИНСЬКУ РЕСПУБЛІКУ» В ПЕРІОД ПЕРШОЇ РОСІЙСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Проаналізовані матеріали харківської кадетської газети «Утро» про потужне збройне повстання робітників залізниці на станції Люботин, що відбулось у грудні 1905 р.

Ключові слова: харківська кадетська газета «Утро», повстання, робітники, залізниця.

Проанализированы материалы харьковской кадетской газеты «Утро» о крупном вооруженном восстании железнодорожных рабочих на станции Люботин в декабре 1905 г.

Ключевые слова: харьковская кадетская газета «Утро», восстание, рабочие, железная дорога.

The article deals with the analysis of the materials of Kharkiv Cadet newspaper «Utro» about large armed revolt of the railway workers on the station Loubotin in December 1905.

Key words: Kharkiv Cadet newspaper «Utro», revolt, workers, railway station.

Постановка⁴⁸ проблеми. Місто Харків на початку ХХ ст. було великим промисловим центром, в якому функціонувало 90 фабрично-заводських підприємств, у тому числі такі великі як, паровозобудівний завод, завод Гельферіх-Саде із виробництва сільськогосподарської техніки та ін. Загальна чисельність робітників Харкова складала 9372, а з урахуванням робітників харківських залізничних майстерень і депо 11924 [1]. Умови праці на промислових підприємствах були тяжкими. Незважаючи на те, що робочий день законом 1897 р. був обмежений до 11,5 годин, робітни-

ки працювали по 12–13 годин на добу, а то й більше. Низький рівень заробітної плати, надмірні штрафи, каліцтва, професійні захворювання, жахливі житлові умови, безробіття були постійними супутниками життя робітників, посилювали спротив до усталеного ладу і спонукали до активної боротьби за свої права. Перша російська революція продемонструвала величезну силу народного гніву.

«Грізний виступ російського робітничого класу» 1905 р. вітала партія конституційних демократів, яка організаційно сформувалася під час появи Маніфесту 17 жовтня. Партія кадетів, яку цікавила широка народна підтримка, намагалася залучити до своїх лав найрізноманітніші прошарки суспільства: ліберальних поміщиків,

промисловців і торговців, інтелігенцію, ремісників, службовців, прикажчиків, селян, робітників. Ідейні установки партії поширювали і популяризували кадетські періодичні видання.

Харківська філія партії кадетів організувала щоденне видання — газету «Мир». Редактором й ідеологом газети став професор Н. А. Гредескул. Із 27 листопада до 9 грудня 1905 р. вийшло друком 11 номерів. Однак ліберальний характер видання, висвітлення найбільш злободенних, гострих питань дійсності, критика дій уряду і місцевої адміністрації спровокували «призупинення» газети до особливого розпорядження харківського генерал-губернатора. Продовжуючи тематику попереднього видання з'явилася кадетська «Волна». За «Волной» були випущені «Будущее», «Накануне», «Девятый вал», «Утро». Остаточно ланцюжок кадетських видань був перерваний місцевою владою у червні 1906 р. [2, с. 205].

Харківські кадетські періодичні видання приділяли значну увагу робітничому питанню. Це були матеріали про участь харківських залізничників у політичних страйках восени 1905 р., аналіз соціального (робітничого) розділу програми партії Народної свободи, висвітлення діяльності місцевого відділення кадетської партії у виборчій кампанії до I Державної думи, в тому числі, її участь в організації виборів за робітничою курією. Газета «Утро» детально інформувала читачів про перебіг судового розгляду щодо гучної справи залізничників, які захопили владу на станції Люботин у грудні 1905 р. Ця подія увійшла в історію як «Люботинська республіка».

Мета статті — проаналізувати матеріали харківської кадетської газети «Утро» з приводу одного із найпотужніших повстань робітників залізниці на станції Люботин.

У першому числі газета «Утро» повідомляла, що 30 листопада 1906 р. розпочнуться судові слухання у справі «Люботинців». У справі проходило 63 обвинувачуваних, брали участь 20 захисників, понад 300 свідків [3]. Подальші газетні публікації ознайомили читачів із подіями грудня 1905 р. в Люботині [4]. Збройне повстання на станції Люботин, Харківсько-Миколаївської залізниці спалахнуло 9 грудня 1905 р. Страйкарі захопили усі приміщення станції і телеграф, звільнили від виконання обов'язків начальника депо і начальника станції, вивели з ладу телефонний зв'язок. Станція повністю перейшла під контроль «Тимчасового союзного управління залізниці». Його головою був запасний агент залізниці, дворянин К. Ф. Кірта. Союзне управління, проголосивши себе місцевим органом влади, видало маніфест про порядок управління залізницею, визначало чергування на станції, щодня проводило засідання, збори і мітинги. Уся повнота виконавчої влади належала К. Кірсті, він був настільки впливовим, що інколи говорив:

«Люботин — це я». Заступником К. Кірсти став студент А. Фінкельштейн [5].

10 грудня 1905 р. з метою утримання захопленої влади повстанці прийняли рішення про організацію народної міліції. До її лав записалося приблизно 200 осіб, яких поділили на окремі загони. Міліціонери озброювались саморобними списками, які поспіхом були виготовлені в залізничних майстернях, а також зброєю, конфіскованою у місцевих посадових осіб. Разом із народною міліцією певний час існувала жандармерія і загальна поліція. Таке мирне співіснування тривало до вечора 11 грудня, коли за розпорядженням союзного управління були арештовані жандарми, поліцейські, стражники, урядники і пристави. Затриманих роззброїли і взяли під варту у підвалі коваля Благого. Арешти й обшуки тривали й наступного дня. Міліціонери вилучили зброю в будинку колишнього міністра внутрішніх справ, князя П. Д. Святополк-Мирського, забрали револьвер у хазяйки винної крамниці Л. Мякрової [6].

Люботинські події були частиною все-російського політичного страйку, який переріс в грудневе збройне повстання. Так, у Харкові збройне повстання робітників відбулося 12 грудня 1905 р. У місті не працювали підприємства, контори, банки, міський транспорт, були зачинені магазини. Для придушення виступів робітників заводу Гельферіх-Саде уряд використав артилерію. Трьохтисячна колона паровозобудівників, що йшла на допомогу на чолі з Артемом, на Кінній площі була зупинена урядовими військами, і після нетривалої перестрілки розосереджена. Була придушена спроба повстання в харківських залізничних майстернях, на допомогу яким ішов загін люботинців. За офіційними даними під час повстання було вбито 9 осіб і більше 200 поранено [7].

Після придушення збройного повстання в Харкові Люботин готувався до появи каральних сил: довкола депо було облаштоване загородження із вагонів, забарикадовані підходи до станції, на входних стрілках скинуто з рейок два паровози [6]. Уночі 14 грудня, збройний загін, що прибув із Харкова, арештував К. Кірсту і деяких членів тимчасового союзного управління і тієї ж ночі разом з арештованими повернувся в місто. Повстанці Люботина, намагаючись знайти К. Кірсту, здійснювали на станції обшуки й арешти. Над трьома ув'язненими відбувався суд під головуванням студента А. Фінкельштейна. Суд виніс вирок, за яким трьох обвинувачуваних належало «спалити в димогарній трубі паровозобудівного заводу» [6].

17 грудня орієнтовно о чотирнадцятій годині внаслідок дезорганізації залізничного руху поблизу станції Люботин сталося зіткнення пасажирського поїзда з паровозом. У результаті 8 осіб отримали травми, 1 людина загинула. Того ж дня о сімнадцятій годині урядові війська оточили станцію і здійснили артобстріл. Унаслідок

займання згоріло 37 товарних вагонів. Люботинське повстання було придушене.

У вересні 1906 р. слідство передало до суду справу «Про збіговисько залізничників на станції Люботин Харківсько-Миколаївської залізниці».

Газета «Утро» уважно стежила за перебігом судового розгляду за цією гучною справою. Так, уже в перший день роботи суду і преса, і присяжні повірені констатували порушення прав обвинувачуваних, оскільки четверо з них надто пізно отримали копію обвинувального акта і в зв'язку з цим не змогли скористатися своїм правом на захист. У результаті суд прийняв рішення про розгляд справи цих чотирьох підсудних окремо, продовживши слухання щодо решти обвинувачуваних [4].

Газета «Утро», крім регулярних звітів із зали судового засідання, публікувала коментарі фахівців. У статті «Люботинський процес і попереднє розслідування» «Старий юрист» (так була підписана стаття) повідомляв про порушення, які, на його думку, мали місце під час попереднього розслідування, розкривав деякі розбіжності показань свідків й обвинувального акта [8]. Так, відомості із обвинувального акта про присуд революційного суду під головуванням студента А. Фінкельштейна «щодо спалення трьох ув'язнених у димогарних трубах паровозобудівного заводу» видалися юристу безглуздими, хоча б тому, що цей завод розташований у Харкові, що «за тридцять верст від Люботина, де були і свої димогарні труби». «Достатньо нетривалого перебування на процесі, — робив свій висновок «Старий юрист», — щоб переконатися, що у ході попереднього розслідування була викривлена, не говоримо, навмисно, історична перспектива подій, що складають люботинську справу» [8].

Висвітлюючи дебати сторін в ході судового процесу, газета «Утро» надрукувала обвинувальну промову прокурора і виступи захисників, з-поміж яких був відомий харківський адвокат О. М. Александров. Саме він у березні 1905 р. захищав лейтенанта П. П. Шмідта «у справі Очавківців» [9]. У «Люботинській справі» присяжні повірені вибудовували захист на тому, що працівники залізниці були доведені до відчаю своїм жалюгідним існуванням і взялися за зброю, керовані бажанням покращити свій економічний стан. Підкреслювалось, що страйкарі захищали досягнення революції і конституційний лад, оскільки реально відчували прірву між обіцянками царського Маніфесту і практичними заходами уряду.

Зусилля захисту, а також громадський резонанс, якого набула ця справа завдяки пресі, певним чином вплинули на ухвалення судового вироку. К. Кірста був засуджений до двох років позбавлення свободи, ще 6 осіб — до одного року, решта — визнані невинними.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, харківська кадетська преса періоду Першої революції значну увагу приділяла робітничій тематиці. Особливо було виділене повстання залізничників на станції Люботин у грудні 1905 р. Газета «Утро», формуючи громадську думку, ознайомлювала читачів з перебігом судового процесу, з матеріалами попереднього розслідування, обвинувальним актом, промовою прокурора і виступами захисту. В цілому, аналіз публікацій дозволяє схарактеризувати громадсько-політичну позицію харківської кадетської преси як ліволіберальну. Перспективами подальших досліджень може бути вивчення питання про свободу слова, що активно обговорювалось на сторінках харківських кадетських періодичних видань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Представительство от рабочих // Накануне. — 1906. — № 18. — С. 2.
2. Михайлин І. Л. Нарис історії журналістики Харківської губернії. 1812 — 1917. / Ігор Леонідович Михайлин. — Х.; «Колорит», 2007. — 366 с.
3. К Люботинскому делу // Утро. — 1906. — № 1. — С. 3.
4. Люботинское дело. Судебная хроника // Утро. — 1906. — № 9. — С. 3-4; Люботинское дело. Судебная хроника // Утро. — 1906. — № 13. — С. 2-3; Люботинское дело. Судебная хроника. Обвинительный акт о дворянине К. Ф. Кирсте, дворянине А. М. Скородинском и других в числе 63 человек // Утро. — 1906. — № 14. — С. 2-3; Люботинское дело. Судебная хроника. Обвинительный акт о дворянине К. Ф. Кирсте, дворянине А. М. Скородинском и других в числе 63 человек // Утро. — 1906. — № 15. — С. 2-4; Люботинский процесс и предварительное следствие // Утро. — 1906. — № 24. — С. 2-3; Люботинское дело. Судебная хроника // Утро. — 1906. — № 25. — С. 2; Люботинское дело. Судебная хроника // Утро. — 1906. — № 27. — С. 2-3;
5. Люботинское дело. Судебная хроника. Обвинительный акт о дворянине К. Ф. Кирсте, дворянине А. М. Скородинском и других в числе 63 человек // Утро. — 1906. — № 14. — С. 2-3.
6. Люботинское дело. Судебная хроника. Обвинительный акт о дворянине К. Ф. Кирсте, дворянине А. М. Скородинском и других в числе 63 человек // Утро. — 1906. — № 15. — С. 2-4.
7. Г. В. Ижицкий. Харьков в газетном репортаже и рекламных объявлениях / Геннадий Васильевич Ижицкий. — Харьков: Фолио, 2011 — С. 107.
8. Люботинский процесс и предварительное следствие // Утро. — 1906. — № 24. — С. 2-3.
9. Речь защитника Шмидта присяжного поверенного А. М. Александрова // Будущее. — 1906. — № 19. — С. 2-3.